

Projekt: Okolo Hradce

*Ve čtvrtek 2. června 2022 jsme se
společně vydali na náš třetí výlet za
poznáním...*

Naším dnešním cílem bylo město

SLAVONICE

a

*také stopování nejznámějšího lupiče
a loupežníka Slavonického a České
Kanady*

JOHANNA GEORGE

GRASELA

SLAVONICE

Podrobná historie Slavonic

V místech, kde jižní část Českomoravské vrchoviny přechází do oblasti horního toku Dyje a Podunají, se uprostřed lesnaté krajiny nalézá klenot naší renesanční architektury - město Slavonice.

V jižním podhůří Jihlavské pahorkatiny se stýká hranice tří historických zemí: Čech, Moravy a Rakouska. Středověká zemská stezka hlubokými pohraničními hvozdy spojovala přes Jindřichův Hradec Prahu s Vídní a na ní v širší nehluboké kotlině při zemské hranici, uprostřed mokřin při Starém potoku (Altbach, v Rakousku zvaném též Slavonický potok) vznikla na skalnaté planině strážní osada, základ osídlení města Slavonice. Drsnější méně úrodná pahorkatina sousedila s více osídlenými oblastmi Dolního Rakouska i jižní Moravy a její význam vzrůstal především s rozvojem dálkového obchodu a s potřebou údržby, ochrany i rozšiřování zemských stezek. Ve Slavonicích se také setkávala cesta z Brna přes České Budějovice do Pasova s další důležitou spojnici Jihlavy a Lince. Zpočátku se zde usazovali hlavně obyvatelé slovanského původu a kromě zemědělství, nutného pro zásobování strážní stanice, se na významné křižovatce obchodních cest rozvíjí i obchod a řemeslo.

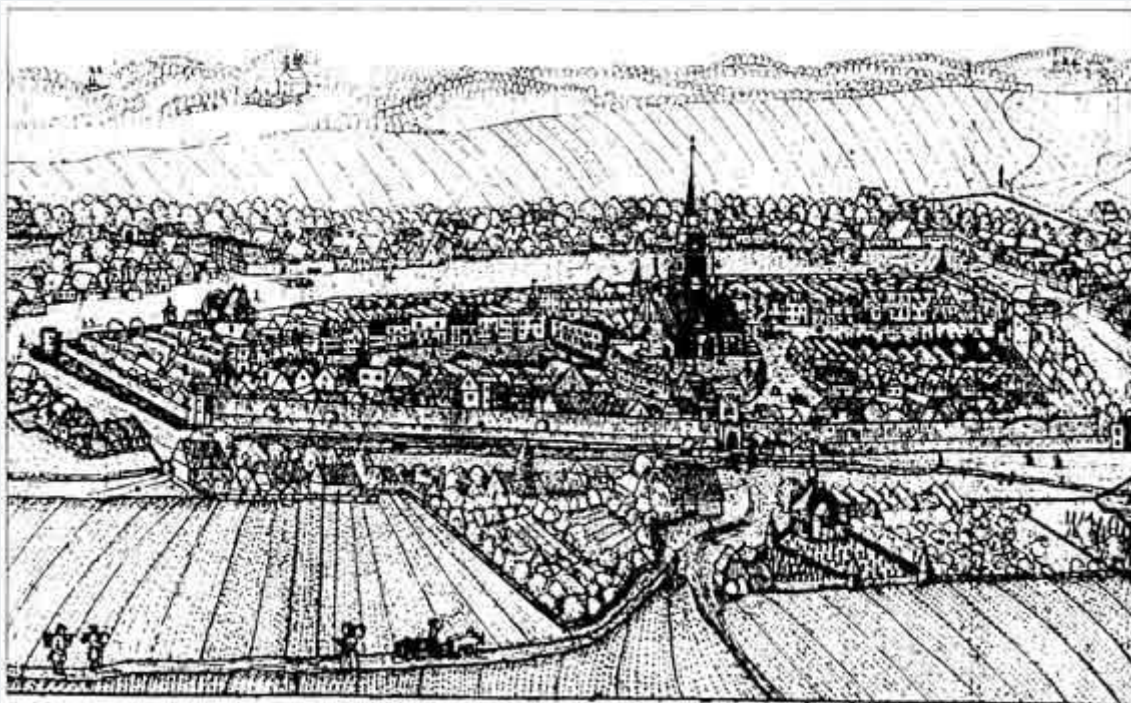
Názvy řady okolních osad a obcí připomínají svůj slovanský původ (Slavětín, Modletice, Bolíkov, Cizkrajov aj.) a rovněž pojmenování Slavonice vychází z názvu Slavonici, tj. lidé Slavoňoví.

Kromě slovanské kolonizace se zde záhy usazují i obyvatelé z oblasti Dolního Rakouska, které už král Přemysl Otakar I. povolává k osídlování málo obydlených pohraničních oblastí a uděluje jim zvláštní výsady, které měly především omezovat moc zemské šlechty - v této době je Slavonicko spravováno z hradu Bítova. Přitom Slavonice byly asi původně zeměpanským majetkem a král je zřejmě za mimořádné zásluhy daroval Vítkovcům, kteří se stali lokátory osídlení v této oblasti. Slavonice jsou od počátku součástí rozlehlé jihočeské državy Vítkovců, a sice pánů z Hradce, jejichž zboží sahalo až do oblasti jihozápadní Moravy. Vítek, syn Jindřicha z Hradce, získal od krále Václava I. roku 1241 blíže nespecifikované statky na Moravě, mezi nimiž mohly být i Slavonice. Nejstarší doložená písemná zpráva o Slavonicích pochází z roku 1260, kdy je mezi svědky na listině z 20. září 1260 na hradě Bítově uváděn "dominus Wernerus plebanus de Zlawinc", tedy farář Werner ze Slavonic.

Osada se stala městem, které má svou vlastní faru a jsou mu udělovány různé výsady a práva - král Přemysl Otakar II. roku 1277 osvobodil slavonické měšťany od placení mýta v Jemnici a povolil jim vybírání mýta ve Slavonicích. Osada byla vysazena na tzv. jihněmeckém právu a měla právo vlastního trhu a kolem 50 lánů půdy, což opakují i pozdější listiny.

Strategický význam města při obraně země vyvolal potřebu jeho opevnění, a proto roku 1278 král přikázal Oldřichovi z Hradce, aby města Slavonice i Telč byla opatřena hradbami. Také král Václav II. se staral o rozvoj města a povolil mu roku 1292 právo na mýto při převozu soli na cestě z Rakouska (z Lince a Kremsu) do Brna a do Jihlavy a vydal městu privilegium na sklad zboží. Význam města pro pány z Hradce dokládá Oldřichův testament z roku 1294, kdy v případě úmrtí bez mužských potomků odkazuje část svých statků

**včetně Jindřichova Hradce králi, ale vymíňuje si plné právo na
trhovou ves Slavonice.**

Už ve 13. století bylo zahájeno opevňování města hradební zdí s příkopy, které na jihu a na západě zaléval potok. Na východě byl využit klesající terén a na severu města vznikl obranný rybník - obdobně se rozvíjelo i opevnění nedaleké Telče. Vstupy do města chránily tři brány: Jemnická (Horní) na konci Horního náměstí východně za kostelem, Bolíkovská (Dolní, později Červená nebo Dačická) na severu nad dolním náměstím a Rakouská (Bejdovská) na jihu pod kostelem.

Snad už ve 13. století také začíná vznikat podzemní systém města, který sloužil nejen pro odvodnění suterénů, ale v případě ohrožení i jako obranná a záchranná komunikace s přímými vstupy z většiny domů ve městě (v současnosti probíhá jeho rozsáhlá obnova. Na konci 13. století již musel existovat farní kostel ve Slavonicích, jak vyplývá z výše uvedených zmínek o faře: je pravděpodobné, že tento kostel stál uprostřed původní osady na místě dnešního kostela, jehož počátek spadá zhruba do poloviny 14. století (v listině z roku 1359 je uváděn kostel Panny Marie ve Slavonicích). Moravský

historik Reuter vyslovil hypotézu, že nejstarší osídlení Slavonic se nacházelo při špitálním kostelíku sv. Jana Křtitele, který považoval za románský - průzkum stavby však nepotvrdil předpoklady románského původu stavby. Tento kostelík se slohově řadí až k zástavbě asi z první poloviny 14. století, nejdříve z konce 13. století, s plochostropou lodí a presbytářem o jednom poli křížové žebrové klenby a vlastním závěru o pěti stranách osmiúhelníku, s jedinou dochovanou okenní kružbou v závěru.

Za nejstarší doloženou stavbu tak můžeme považovat poutní kostel Božího Těla - údaj o založení kaple k roku 1280 není zcela hodnověrný, avšak již k roku 1292 a následně i 1296 byly potvrzeny biskupské odpustky ke kapli "Corporis Christi" ve Slavonicích, která tedy již musela existovat. Zsvěcení kaple kultu Božího Těla už někdy kolem roku 1280 bylo tehdy ojedinělým činem v Čechách a patrně se vztahuje k osobě olomouckého biskupa Dětřicha, pod jehož správu Slavonice náležely.

Z původní raně gotické stavby zůstalo zachováno obvodové zdivo lodi i presbytáře, původně s nižším zaklenutím s pětibokým závěrem a dvěma poli křížové klenby, které odděloval triumfální oblouk od původně asi plochostropé lodi. V presbytáři jsou částečně zachovány oblé přípory s dolní částí ve tvaru na špičku postaveného

kužele nízko nad podlahou, jejichž předlohu můžeme hledat nejspíše v oblasti Podunají.

Ve 14. století páni z Hradce podporují dalšími výsadami rozkvět města. K lehce lichoběžníkovému půdorysu vlastního města se pojila dvě předměstí: tzv. Špitální při kostelíku sv. Jana Křtitele, kde byl po roce 1414 po vzoru Jindřichova Hradce založen špitál, a Koželužské (Ledertal) při Starém potoce pod Rakouskou branou. V listině z roku 1358 potvrdil císař Karel IV. smlouvu o dělení statků mezi Heřmanem a Oldřichem z Hradce z roku 1354, kde je poprvé uveden termín "civitas", město.

Čtvrtinu Slavonic držel krátce po roce 1366 moravský markrabě Jan Jindřich Lucemburský - ve smlouvě je uváděn popis úseku městských hradeb a je zmiňován i hřbitov s věží nad vchodem. V čele obce byl tehdy rychtář, městská rada a soud a město mělo již svou pečeť s pětistou růží uprostřed, s nápisem SIGILLUM CIVITATIS IN TZLEBINGS. Trvale však bylo město součástí dominia pánů z Hradce, kteří měli ve městě vlastní tzv. Panský dům na náměstí před kostelem. Farní kostel Nanebevzetí Panny Marie je trojlodní bazilika asi z poloviny 14. století (s pozdějším zaklenutím), kdy asi vznikly i nástěnné malby v závěru jižní boční lodi, dnes fragmentárně zachované. Patrně v místech dnešního průchodu Panským domem se nacházel vstup na hřbitov kolem kostela s věží, užívanou zároveň jako zvonice a snad i hláska. Významnou budovou ve městě byla i radnice, poprvé uváděná po polovině 14. století.

Nejdůležitějším řemeslnickým cechem ve městě byli soukeníci, kteří si již roku 1401 zakoupili od Jana z Hradce potvrzení svých cechovních pravidel, jež určovala způsob výroby i kvalitu sukna i místa pro prodej zboží a výši odváděných poplatků do panské pokladny. Početné bylo i zastoupení řezníků a pekařů - díky výhodné poloze nacházeli Slavoničtí odbytiště pro své zboží i v Rakousku.

Přes drobnější panské spory na počátku 15. století bylo město nejvíce ohroženo v období husitského revolučního hnutí, kdy náleželo Janovi z Hradce, který byl příslušníkem katolické strany. V roce 1423 nebo 1430 město marně obléhal Žižkův velitel Jan Hvězda z Vicemilic, ale nakonec vypálil jen kapli Božího Těla nad městem - už roku 1437 však byla kaple "nově vystavěna" a vysvěcena, tj. obnovena: na náklady města došlo ke zvýšení a novému zaklnutí presbytáře síťovou klenbou parlérovského typu.

Snad již počátkem 15. století byla původní městská fortifikace opravena a vnější zeď zesílena přístavbou bašt, z nichž se zachovala na jihovýchodě čtvercová bašta a na severovýchodě polygonální, později přestavěná v obytné stavení. U Bolíkovské (Dačické) brány a snad i u Jemnické brány vznikl předsunutý kruhovitý barbakán, vnitřní hradbu chránil příkop a zevnitř parkán, brány zpevňovaly věže. Hradby odolaly náporu husitských vojsk, ale ve druhé polovině 15. století postupně pustly a při ohrožení města Turky v roce 1529 se slavoničtí měšťané raději uchýlili do bezpečí na hrad Landštejn.

V roce 1450 udělil Jindřich z Hradce Slavonicím městský pořádek a město je dále spravováno 12 konšely, kteří mezi sebou volí purkmistra, a panským rychtářem, objevuje se městský písař, který vede městské knihy, ve městě je doložena škola (již od 14. století). Od roku 1436 je povoleno privilegium výročního trhu, roku 1464 rozšířil Jiří z Poděbrad městská privilegia o mílové právo na vaření piva a kromě jiných i o výroční trh na den Božího Těla. Ten pak roku 1497 Vladislav Jagellonský přeložil na nejbližší pátek po tomto svátku a díky věrnosti pánů z Hradce přidal i trh na den sv. Matouše. Kromě soukeníků je doložen roku 1462 cech pekařů, 1471 cech řezníků, 1476 ševců a koželuhů, 1510 kramářů a 1514 plátenický - řada měšťanů podnikala i v zemědělství.

Díky hospodářskému vzestupu města byly podniknuty od konce 15. století a v průběhu 16. století významné stavební práce na

měšťanských domech i městských budovách a obou velkých církevních stavbách ve městě, farním i poutním kostele.

V této době bylo město výhradně katolické, tak jako páni z Hradce - roku 1452 kázal ve městě při své misijní cestě Jan Kapistrán. Městský farní kostel Nanebevzetí Panny Marie byl v základě postaven již ve 14. století při severní stěně presbytáře tehdy stála sakristie a před západním průčelím byla kaplanka a věž s průchodem na hřbitov. Ten se rozkládal kolem kostela a při něm byl zřízen i karner, později zaniklý. Někdy po polovině 15. století vznikla druhá vrstva nástěnných maleb v kapli Panny Marie, s novozákonními scénami (fragmenty Zvěstování, Nesení kříže, Zmrtvýchvstání) a rozvilinová dekorace klenby. Koncem 15. století byla zaklenuta i střední loď kostela a roku 1503 byla založena při kostele na místě původní sakristie městská věž, dokončená mistrem Michalem na náklady cechu soukeníků roku 1549, která se stala výraznou dominantou celého města.

Poutní kostel Božího Těla byl tedy obnoven roku 1437 po poboření husitskými vojsky: klenba presbytáře byla zvýšena a vzorem pro ni

byl vysoký chór chrámu sv. Víta v Praze. Roku 1475 pak byly slíbeny odpustky všem, kteří přispějí nebo se budou podílet na další stavbě kostela. V této době, za vlády mecenáše umění Jindřicha IV. z Hradce, docházelo na jeho državách k přestavbám jednolodních kostelů ve dvoulodní podle rožmberského vzoru. Také v kostele Božího Těla byla loď nadstavěna a rozdělena dvěma osmibokými pilíři na dvoulodní prostor sklenutý vzosnou pozdně gotickou klenbou, ve středových polích hvězdovou, ve čtyřech krajních polích křížovou obkročnou klenbou. Kromě portálů se zachovaly i kamenné menzy oltářů. Celý kostel byl vysvěcen roku 1491.

Bohatá musela být i vnitřní výbava všech slavonických kostelů, dochovaná dnes ve zbytcích zejména ve farním kostele (původem částečně i z kostela Božího Těla): zachovaly se především pozdně gotické polychromované plastiky, z nichž je zřejmé, že jejich autoři sledovali dobové umělecké proudy a měli styky s oblastí blízkého Podunají, kde řada řezbářských dílen produkovala vrcholná díla v tzv. lámaném slohu. Domácí tradice ještě stále zachovává určité

prvky krásného slohu, především lyrickou typiku Milostných Madon, ale postupně přejímá i realismus vyšlý z okruhu kolem kefermarktského oltáře. Mezi nejstarší ukázky z doby po polovině 15. století můžeme řadit skupinu tří plastik sv. Jana, Krista a Pannu Marii, dnes v sedile presbytáře farního kostela. Na přelomu 15. a 16. století vznikla plastika Piety, reprezentující tzv. horizontální typ, kdy Panna Marie drží na klíně tělo ukřižovaného Krista. Mezi nej kvalitnější práce patří Ukřižovaný Kristus, dnes na hlavním oltáři farního kostela, asi z roku 1512: realisticky pojatá expresivní řezba těla je doplněna dynamicky vzdutou draperií. Ve farním kostele je dnes rovněž umístěna pozdně gotická plastika Madony s dítětem z 15. století, převezená ze zámecké kaple v Maříži. Dokladem jinak nezachované původní malířské výzdoby gotických kostelů je nalezená malovaná dekorace kamenných článků ve špitálním kostele sv. Jana Křtitele asi z 15. století, později doplněná renesanční malbou Posledního soudu v presbytáři.

Nejméně poznatků máme o vlastní zástavbě města - renesanční přestavba většiny domů natolik setřela jejich starší podobu, že o mnoha z nich hovoří pouze jednotlivé stavební články a prvky. I když nejstarší stavby byly patrně dřevěné, řada z nich již ve 14. století byla vystavěna z kamene. Nedaleká zaniklá středověká vesnice Pfaffenschlag již byla vystavěna rovněž z kamene za použití kamenných článků ostění apod. na půdorysu gotického dvojdlílného domu. Městské parcely jsou dosti úzké, hloubkově orientované, obrácené průčelím do náměstí (obvykle o třech okenních osách). Často se objevuje i dvorní zástavba se zadními staveními v podobě stodol nebo špýcharů, zachovaly se typické gotické portály průjezdů s kamenným ostěním tak jako sedile ve stěnách průjezdů, rovněž s rámuujícím ostěním z kamene.

V domě čp. 468 byl k hradbě přistavěn ve dvoře špýchar, v přízemí s křížovou klenbou s renesančními hřebínky, k němuž přiléhá kamenné šnekové schodiště, u blízkého domu čp. 466 zůstaly zachovány fragmenty výmalby v podloubí, původně plochostropého. Kromě pozdně gotické stodoly při čp. 451 patří k

nejpozoruhodnějším stavbám tzv. zbrojnice, dvoupatrová stavba při čp. 560 při zbořené Rakouské bráně, kde kromě kamenných ostění oken s kříži a sedlových portálů nalezneme i interiérovou výmalbu stěn s malovanými šachovnicovými poli v červené, černé a bílé barvě. Dům čp. 476, dnes muzeum, je rovněž ukázkou pozdně gotické stavby, když starší západní část byla krátce po roce 1500 doplněna o druhou polovinu včetně arkýře v patře, s dekorativními kamennými články. Zadní část domu údajně sloužila jako městská šatlava.

Dobudováno bylo z větší části i podzemí města: systém až dvoupatrových sklepení s prostory pro ukládání výrobků nebo výrobní činnost a spodní odvodňovací systém chodeb, vytesaný většinou do skalního podloží, se vstupy a větracími šachtami v jednotlivých domech.

Vrcholné období rozkvětu Slavonic patří do období renesance, která zde dospěla k typickým ukázkám tzv. české renesance, jejíž slohová forma v architektuře měšťanských domů je dána především použitím bohaté dekorace fasád: sgrafit, nástěnných maleb, plastických článků, štítů i atik.

Příznivá hospodářská situace města umožnila přirozené mísení nových slohových prvků s dozvuky pozdní gotiky. Ve Slavonicích je v 16. století doloženo 7 mlýnů na potoce a ve městě bylo tehdy asi 300 řemeslníků, mezi nimiž byl opět nejvýznačnější cech soukeníků, který nejen zaplatil dokončení městské věže při kostele, ale roku 1576 si pořídil novou valchu za městem. Na náměstí byla usazena řada obchodníků, přičemž mezi hlavní artikly patřily ryby z místních rybníků (vyvážené až do Vídně) a sukno, dovážela se především vlna (až z oblasti Tábora a Písku), zemědělské plodiny a suroviny z blízkého okolí, a z Rakouska víno.

Podle urbáře z roku 1575 stálo ve městě včetně předměstí 156 měšťanských domů, v nichž žilo asi 1100 lidí. Od konce 15. století byly zakládány v okolí Slavonic rybníky, jejichž zisk užívalo město,

Zachariáš z Hradce udělil roku 1574 měšťanům právo odúmrti a roku 1577 získal pro město od Rudolfa II. povolení týdenního trhu. Od roku 1583 byl v novém pivovaře výstav bílého pšeničného piva a od roku 1587 byl udělen volný výčep vína (s placením poplatků vrchnosti). Všechny výsady městu stvrdila roku 1606 i poslední dědička pánů z Hradce, Lucie Otýlie, provdaná Slavatová, i když v této době se již objevují náznaky úpadku města, který souvisel i s přeložením dálkových cest.

Díky nástupu Habsburků na český trůn se zvýšila potřeba rychlého spojení mezi Prahou a Vídní: císařský poštovní Antonín Thurn-Taxis zvolil nejkratší cestu přes Ober-Hollabrunn, Slavonice, Kunžak a Tábor a roku 1526 byla ve městě zřízena nejstarší poštovní stanice k přepřahání koní v čp. 58 před Dačickou (Bolíkovskou) branou v budově bývalého panského dvora. Městem proto projížděl císař Ferdinand I. i jeho pohřební průvod. Nejprve kurýrní služba na křižovatce cest z Prahy, Brna a Vídně byla od roku 1560 rozšířena na pravidelné vozové spojení.

Pro město bylo významnou událostí i dělení hradeckých statků roku 1550 mezi Jáchyma a Zachariáše z Hradce, kdy Telč i Slavonice připadly Zachariášovi, který záhy nato zahájil velkorysou přestavbu zámku v Telči a jako vzdělaný humanista propagoval nové umělecké proudy - zcela jistě byl ovlivněn svou cestou do Janova roku 1551. Samotné město sice mělo radnici z roku 1470, ale už roku 1516 získalo povolení ke stavbě nové radnice, která byla roku 1556 nadstavěna o druhé patro (roku 1910 byla nahrazena stávající budovou). Po zahájení stavebních prací na zámku v Telči, kam byli přizváni nejen místní mistři, ale i "Vlaši", italští stavitelé, zedníci, sgrafitáři a malíři zejména z oblastí severní Itálie a jižního Švýcarska, se zřejmě někteří z nich objevili i ve Slavonicích.

Přestože páni z Hradce nadále patří mezi přední českou katolickou šlechtu, od poloviny 16. století se stále zvyšuje počet protestantů ve

městě, kteří si zřídili modlitebnu nejprve v domě čp. 560 a od roku 1568 v domě Benedikta Lohgebera v čp. 517, a v poslední čtvrtině 16. století užívají pro své bohoslužby bývalý poutní kostel Božího Těla, nyní zasvěcený sv. Duchu tehdy patrně byla do kostela při západní stěně vložena kruchta. Městská rada již kolem roku 1560 jednala s evangelickými pastory z Rakouska o jejich usídlení ve Slavonicích, ale roku 1562 Zachariáš dosazuje na faru kněze Matyáše. Spory mezi pastory a faráři pokračovaly, i když roku 1593 získali prezentační právo na faru jezuité. Protože kolem roku 1600 již bylo celé město evangelické, poslední katoličtí faráři ve městě hladověli. Protestanti plně zvítězili až roku 1619, kdy město obsadil plukovník stavovského vojska Pavel Rožnovský, a pak za vlády direktoriátu, před nástupem protireformace.

Vlastní město zachovává zhruba svůj rozsah z konce 15. století a na středověkých parcelách vyrůstají buď novostavby nebo přestavby starších gotických objektů. Samotný renesanční dům ve Slavonicích je ve svém jádru stále vycházející z ověřené pozdně gotické tradice: i když se interiéry stávají prostornějšími a honosně vybavenými, je za nově zpracovanou fasádou dům na tradičním půdorysu průjezdového nebo mázhausového typu, v základě uzavřený plnými stěnami, často ještě s hmotnými klenbami, na které jsou jakoby nalepeny dekorativní články (mázhaus domu čp. 479, datovaný rokem 1546).

Výrazným výtvarným prvkem ve Slavonicích se však staly sklípkové klenby, které vytvářejí podivuhodné plastické obrazce v interiérech řady domů - jejich složitá geometrická stavba patří k vrcholným ukázkám vyspělé architektonické dekorace této doby.

Ve Slavonicích byl usazen někdy od poloviny 16. století zednický mistr a kameník Jiřík Esterreicher (někdy i Österreicher), který je doložen na stavbách ve Znojmě, Třebíči a Eggenburgu a zřejmě pracoval v Telči pro Zachariáše z Hradce. Výrazněji se však uplatnil především Leopold Esterreicher, jehož kamenickou značku s iniciálami LE nacházíme na nejdůležitějších stavbách ve městě, kde byl kolem roku 1580 měšťanem. Asi už ve 40. letech staví dům čp. 480 na náměstí, kolem poloviny století pak pro Pavla Freiskorna staví dům čp. 459 a roku 1586 se podílí na stavbě hřbitovní brány (dnes portál hřbitovní kaple). Jeho značky byly nalezeny i na zámku v Telči, a protože právě on je autorem nejkrásnějších sklípkových kleneb ve Slavonicích, jsou mu připisovány i obdobné klenby ve Znojmě. Kromě nich byl ve Slavonicích usazen zedník Jan Tunckel a jeho bratr Martin, polír, kteří stavěli v Telči roku 1573 hrobku pro Zachariáše z Hradce, a roku 1591 zde žil malíř Lukáš Moller. Po roce 1580 se zde usazují i vlašští zedníci.

Páni z Hradce dbali také na bezpečnost města - opevnění bylo už koncem 15. století značně zchátralé. Asi roku 1551 byla zvýšena Dačická (Bolíkovská) brána, jejíž střecha a údajně i psaníčka byla natřena červenou barvou (proto je někdy nazývána také Červená brána). Opravována byla rovněž Rakouská brána (byla zbořena v 70. letech 19. století). Roku 1552 přispěl vídeňský měšťan Václav Österreicher na opravu Jemnické brány (dnes snižená o patro) a postupně byly obnovovány i bašty, vlastní hradby a příkopy.

Stavba nové věže při kostele byla dokončena již roku 1549, a protože stará věž nad vstupem ke kostelu ztratila svou funkci, byla ubourána a došlo k rozšíření Panského domu, kde vznikl přes arkádu prostorný průchod ke kostelu, původně rovněž zaklenutý sklípkovými klenbami, asi také dílo Leopolda Esterreicherera. Roku 1556 byla radnice zvýšena o druhé patro a získala benátské štíty uprostřed s věžičkou a celá fasáda byla podle zpráv pokryta sgrafity. Přízemím procházel průchod do Dlouhé ulice, rovněž asi klenutý Leopoldem Esterreicherem, a další průchod vedl masnými krámy. Bohatnoucí vrstva slavonických měšťanů projevila svou potřebu reprezentace především na fasádách domů.

Vysoké strmé štíty gotických domů jsou nahrazovány moderními plasticky členěnými štíty, jejichž obloučkové a volutové tvary mají

svou předlohu v severoitalské renesanci: nejtypičtější benátské obloučkové štíty nalézáme na domech čp. 451 a 522 a ukázka lombardských volutových motivů je na štítech domů čp. 517, 518 a 519. Na některých domech pak protažením průčelních zdí vznikly výrazné horizontální linie atik, často zakončené motivem zdobných fortifikačních prvků (cimbuří, věžičky se střílnami), jako na čp. 461, 462, 463, 464, 465 a 520. Západní stranu náměstí rovněž uzavíral dům s vysokou atikou a věžicemi na nárožích (nahrazen stavbou školy koncem 19. století).

I když většina stavebních článků ještě vycházela z pozdně gotické typologie (ostění oken a portálů, sloupy, arkýře), výraz většiny fasád se změnil použitím sgrafita nebo maleb, které pokrývaly celé plochy průčelí a často se objevují i v interiérech domů. Hladká, nepřiliš členěná plocha většiny fasád se stala ideálním podkladem pro velkolepé ikonografické rozvrhy se složitým obsahem, nebo alespoň pro jednodušší členění psaníčky, často v kombinaci s dekorativním rámováním otvorů, které napodobovalo složitější architektonické členění a stavební články (čp. 451, 460, 461, 463, 479, 518, Jemnická brána aj.)

Za nejpozoruhodnější považujeme zejména výpravně vybavené fasády těch domů, kde vznikaly cykly především na základě

biblických textů: projevila se zde názorně protestantská orientace objednavatelů a rovněž předlohy často pocházely z oblasti grafických listů a knižní ilustrace (většinou protestantské Bible vydávané v Německu). Rokem 1547 je datována fasáda domu čp. 522 s cyklem lidského života od 10 do 100 let a se starozákonními figurami a scénami. Na domě čp. 520 jsou z roku 1561 postavy králů a rakouských vévodů spolu s obrazy se starozákonní i mytologickou tematikou doplněny vysvětlujícími texty a rollwerkovými rámy. Na domě čp. 538 jsou opět starozákonní scény, zatímco na blízkém čp. 536 se nacházejí medailony s portréty císařů, protestantských velmožů a učenců. Určité zlidovění tematiky vidíme na drobném domku čp. 528 v zástavbě při kostele. Nelze opomenout ani další domy, např. čp. 453, 517 nebo 537, kde je tematika i řešení obdobné, tak jako sgrafitové epitafy, nalezené např. i na vnějších stěnách kostela sv. Jana Křtitele, s biblickými výjevy a vysvětlujícími texty. I když známe podobné příklady z oblasti Rakouska (Krems, Eggenburg), kvalita slavonských sgrafit je nesporně vyšší a má blíže ke stavbám pánů z Hradce, především na zámku v Telči.

V interiérech domů se kromě sklípkových kleneb objevily v této době i dřevěné trámové zákloповé stropy s profilovanými průvlaky i trámy a dokonce v domě čp. 517 nalezneme v patře nejen strop, ale i dřevěnou, stejným způsobem z fošen zpracovanou vstupní stěnu síně se sedlovým portálem vchodu. Tento dům zároveň patří k nejbohatěji vybaveným ve městě: síň v patře v průčelí domu má zbylé stěny pokryty nástěnnými malbami s výjevy z Apokalypsy s vysvětlujícími nápisy v poměrně zlidovělém pojetí s výrazným protikatolickým podtextem. V čp. 482 je v přízemí zachován fragment malby s motivem rytířského souboje, patrně ještě z první poloviny 16. století, a v přízemní síni domu čp. 479 je k roku 1546 datována malba se znakem kožešnického cechu. V patře je při průčelí prostor sálu, kde stěny jsou pokryty kolorovaným sgrafitem se scénami ze života Krista (podobenství, Svatba v Káni Galilejské), iluzivní architekturou a znaky Zachariáše z Hradce a Kateřiny z Valdštejna, s datací 1556 - autor se asi přímo podílel na obdobných dekoracích v zámku v Telči a byl ovlivněn norimberskou a

augsburskou grafikou. Shodnou technikou je provedena i drobná scéna Ukřižování s Pannou Marií a Janem Evangelistou a dekorace kazetovaného pásu v přízemní síni sousedního čp. 480, kde je opět v patře při průčelí sálový prostor, vyzdobený nástěnnými malbami s christologickou tematikou (podobenství o rozséváči apod.). Také v síni v patře domu čp. 450 se nacházejí iluzivní dekorace, medailony a znaky Zachariáše a jeho manželky Kateřiny, jejichž autor snad převzal motivy přímo ze zámku v Telči. Další drobnější scény nebo dekorace nalezneme i v dalších domech nebo farním kostele (nástěnná malba Caritas).

Kamenická produkce se ve Slavonicích v této době soustřeďovala především na výrobu stavebních článků, hlavně portálů, oken a různých pilastrů a pilířků, z nichž je třeba upozornit na ostění oken domu čp. 478, datované rokem 1551. Kromě několika náhrobních kamenů považujeme za nejdůležitější především renesanční kašnu na náměstí, jejíž čtyřboká nádrž je dekorována reliéfy s motivem pětিলisté růže a rozvilinami, se středním sloupkem s maskarony na mušli. Nej kvalitnější prací je však portál, původně určený jako vstupní brána nově zřízeného hřbitova, dnes součást hřbitovní kaple sv. Kříže z roku 1702, s bohatou reliéfní dekorací připomínající Poslední soud. Portál z roku 1586 je podle značky dílem Leopolda Esterreichera a snad kameníka Stephana Famanse z Retzu. Jakoby symbolicky s vymřením rodu pánů z Hradce nastupuje pozvolný hospodářský i kulturní úpadek města.

Třicetiletá válka přinesla několikeré plenění města (nejhorší roku 1622) a po příchodu jezuitů do města roku 1623 část měšťanů raději Slavonice opustila - zůstala zde zhruba osmina obyvatelstva. Město platilo roku 1645 výpalné Švédům a další kontribuce, které ho značně ochudily. I když Ferdinand Vilém Slavata potvrdil bývalá privilegia, Slavonice zdecimoval dále mor v letech 1680-81 a spory s novou vrchností, Liechtenstein-Kastelkorný. Když pak Marie Terezie roku 1750 přeložila poštovní cestu z Vídně do Prahy přes Znojmo a Jihlavu, město se ocitlo stranou veškerého dění.

Město se zřeklo většiny významných stavebních akcí - kromě běžných oprav došlo roku 1677 k přístavbě severní boční lodi poutního kostela a krátce po roce 1700 byla zřízena hřbitovní kaple, přistavěny boční kaple farního kostela a pořízeny oltáře a plastiky pro kostely, zachované především v interiéru poutního kostela Božího Těla a hřbitovní kaple sv. Kříže. Roku 1750 však město poškodil velký požár, po němž bylo nutno alespoň opravit většinu domů, farní kostel i věž. Snad proto byla asi roku 1783 pořízena kašna na Horním náměstí s pozdně barokní plastikou sv. Floriána, ochránce proti požárům. Mezi kvalitnější příklady pozdně barokního a rokokového umění se řadí oltář Božího Těla v poutním kostele, dílo slavonického sochaře a řezbáře Jana Schauera z roku 1780.

Nový požár Špitálního předměstí roku 1845 opět výrazně poškodil část města a vyžádal si další opravy - s rozšiřováním předměstí došlo ke stržení části městské fortifikace včetně Rakouské brány. Pozitivně se projevilo zavedení železnice do města, která byla spojnici až na území Rakouska. Počátkem 20. století byla stržena a přestavěna stará radnice i budova Panského domu a v západní části náměstí byla postavena škola - charakter renesančního města však zůstal v zásadě zachován. Do osídlení se výrazně promítly události 2. světové války, kdy došlo k odsunu velké části obyvatelstva a příchodu nových osídlenců. Město bylo 31. 8. 1961 prohlášeno městskou památkovou rezervací a postupně dochází k jeho obnově. Od konce 50. let byly odkryty a restaurovány jednotlivé interiéry i fasády domů, které nejsou jen malebnou kulisou, ale živým dokladem výtvarného citu našich předků. Dlouhou dobu ale bylo město součástí uzavřeného hraničního pásma a jeho rozvoj byl omezen. Dnes má asi 2700 obyvatel. V nedávné době byla zahájena obnova podzemního systému a byla ukončena oprava městské věže. Přesto i nadále můžeme doufat, že při rekonstrukcích těchto i dalších objektů získáme i v budoucnosti nové poznatky o tomto unikátním sídelním souboru, který je důkazem rozvinuté kultury a kvality našeho národního dědictví.

*Zaparkovali jsme na Dolním náměstí a
naše cesta vedla nejprve na Horní
náměstí, kde jsme se seznámili s jeho
historií a obdivovali jsme nádherné
renesanční výzdoby domů.*

... na fasádách domů jsou zobrazeny biblické příběhy, dále portrétové medailony významných osobností, kosmická tělesa, jsou zde i výjevy ze života šermířů i výjevy ze všedního života obyvatel...

Dolní náměstí

... Dolní náměstí není sice co do figurálních sgrafit tak bohaté, ale řadu domů zde zdobí psaníčková sgrafita, která vytváří harmonický celek. Další část měštanských domů je vybavena průčelím s vysokou atikou.

V centru náměstí stojí původně renesanční kašna, osazená kolem roku 1667 toskánským sloupem z někdejšího pranýře. Na vrcholku je symbol Madony.

Se Slavonicemi jsme se rozloučili po posezení v předzahrádce restaurace a dále jsme se vydali po stopách legendárního loupežníka ...

O LOUPEŽNÍKU GRASELOVI

BOHATÝM BRAL, CHUDÝM DÁVAL

*Kdo byl Johann Georg Grasel?
Nejslavnější lupič Slavonicka a České Kanady.*

Životopis J. G. Grasele podle Haralda Hitze

Johann Georg Grasel se narodil v r. 1790 v Nových Syrovicích u Moravských Budějovic. Jeho otec byl pohodný (ras), matka byla dcerou žebráka. Graselův otec se nezřídka podílel na vloupáních a páchal i jiné delikty. Pro různé zločiny byl odsouzen a uvězněn v Brně v pověstném vězení na Špilberku. Matka Graselová a jejich obě děti se živily v této době žebrotou.

Pohodní patřili v tehdejší době k opovrhovaným povoláním,

stejně jako kati nebo muzikanti. K vyděděncům patřili také tuláci, žebráci, dezertéři, kterých bylo v době válek proti Napoleonovi zvláště mnoho. A do tohoto sociálního světa vyděděnců se zařadil i mladý Grasel.

První loupež, které se Grasel zúčastnil, se uskutečnila v r. 1806. Vlastní, „učňovská léta“ Graselova začala až v r. 1809 poté, když jeho otec byl propuštěn z vězení. Mladý Grasel si osvojil nejenom metody různých vloupání, ale seznámil se i s rozvětvenou sítí známých jednoho loupežníka, kam patřili další pohodní, hostinští a soudní sluhové. Soudní sluhové měli právě tak špatné povolání, protože na vězních museli často vykonávat tělesné tresty, a proto se jim ostatní občané vyhýbali.

Oněch 205 zločinů, ke kterým se Grasel sám přiznal, se dělí do jednotlivých let takto: 1806 (1), 1807 (6), 1810 (12), 1811 (22), 1812 (32), 1813 (46), 1814 (71), 1815 (15).

Proč byl tak vysoký počet přečinů možný? Existují různé příčiny: Grasel vždy nacházel přístřeší v různých rasovnách. Odvážil se často skutečně velmi smělých činů, s nimiž nebylo možné počítat; měl většinou vhodné kamarády, takže se brzy hovořilo o bandě lupičů (přirozeně, že mnozí z těchto lupičů páchali zločiny i samostatně – a ty potom byli připsány Graselovi!). Grasel nepáchal zločiny jen v oblasti Waldviertel a na jižní Moravě, nýbrž i v západní oblasti zvané Weinviertel a v jižních Čechách. Velikou převahu měl i nad statkářskou vrchností, která tenkrát proti zločinům bojovala byrokraticky a těžkopádně.

Ráz zločinů byl vždy podobný: větší loupeže byly prováděny, když k nim byla vhodná příležitost – k malým krádežím docházelo v každé době. Oběťmi byli obchodníci a kněží, stejně jako vdovy a chudí rolníci. Kořist tvořily látky, součásti oblečení, koně, zlaté a stříbrné mince, často ale také pouze ložní prádlo, tabák a potraviny.

Graselovi společníci pocházeli ze stejného prostředí jako on. Zvláště dobře si rozuměl s Ignazem Stanglem, synem drobného rolníka a dezertérem z jižní Moravy, a Jakobem Fährdingem, pastýřem z Drosendorfu. K nim se přidružovali synové

pohodných, žebráci a dezertéři. Proto vznikla pověst o bandě loupežníků, kteří údajně bydleli v lesích v jeskyních.

Byl dvakrát uvězněn, vždy však pod falešným jménem. Kromě toho se mu v obou případech podařil útěk. V dubnu roku 1815 se dokonce nechal v Praze naverbovat jako voják – po šesti týdnech dezertoval. Už v roce 1814 byli mnozí Graselovi kamarádi zatčeni.

V r. 1815 se Grasel necítil být v bezpečí a putoval, aniž by našel klid, od jednoho přístřeší ke druhému. Mnoho lidí se už ale neodvážilo ubytovat Grasele na delší čas, neboť na jeho dopadení byly vysáány odměny (nejdříve 1000 guldenů, později dokonce 4000 guldenů, což bylo povoleno císařem!, a vojáci prohledávali Weinviertel i Waldviertel. V roce 1815 se Grasel stal otcem. Jeho milá Rosaria Eigner, dcera pohodného z obce Stalky, mu porodila syna.

Grasel byl zatčen ale jenom díky lsti, na níž se úzce spolupodíleli drosendorfský soudní úředník Franz Schopf a policejní důvěrník David Mayer z Brna. Mayer osvobodil z vězení v Drosendorfu Theresu Hambergerovou, sestru drosendorfského pohodného, i Graselovu milou a mohl potom za pomoci prostředníků navázat kontakt s Graselem. Mayer Graselovi slíbil, že ho převezde do ciziny. Ale v noci na 20. listopad 1815 byl Grasel přesně podle plánu zatčen v obci Mörtersdorf u Hornu v místním hostinci. Po dlouhém procesu s Graselem a mnoha jeho spolupachateli byli Grasel, Fährding a Stangl odsouzeni k smrti a 31. ledna 1818 ve Vídni popraveni.

Člověk, jehož osoba je nám dnes „záminkou“ k interpretaci přírodního a kulturního dědictví doby, v níž Grasel žil. Člověk, jehož akční rádius neznal hranice a dnes spojuje Čechy, Moravany a Rakušany?

Přijedte, vydejte se s námi po stezkách místy, kde loupil a skrýval se obávaný „grázl“ Johann Georg Grasel. Dodnes žije v písních a lidových vyprávěních, dodnes žije v pověstech. Je jich celá řada na české i rakouské straně. Ve většině z nich je

Grasel líčen jako veselý, chytrý chlapík, který – pravda – bral chudým i bohatým a moc to nerozlišoval. Interpretaci míst spojených s jeho působením, památky na dobu, v níž žil, to všechno Vám nabízejí Graselovy stezky.

POVĚSTI

BÁBA A GASEL

Začátkem října, na svatého Františka, se v Dačicích konaly podzimní jarmarky. Lidé se sešli z okolí a nakupovali zásoby na zimu. Jedna babka si to od Slavonic namířila přes les. Tou dobou řádil v kraji vyhlášený lotr Grázl (Grasel). Babka si přemýšlela o svých věcech a sem tam se jí do hlavy připlétl i strach z Grázla. Aby ho tak potkala! Rozhrnulo se křoví a před ní stojí vysoký ramenatý mládenec.

„Fuj, to jsem se lekla. Už jsem myslela, že to je Grázl. To by byl se mnou ámen. Mládenče, nevyvedl byste mě z lesa? Aspoň budu mít ochránce.“ A než stačil Grázl cokoli říci, mlela si babka tu svou. O dceři a o sousedovic psovi a vnukovi a dědkovi a Fanynce a Máně a o všem možném. Pak stočila řeč na Grázla. Jaký je to hrozný darebák. Kradě a dokonce i zabíjí lidi. Grázl se zeptal: „A už vám někdy něco udělal?“ „Ještě to tak! Stačí, co slyším od lidí. Pověsit ho na první strom. To by si zasloužil, darebák jeden.“ Došli na konec lesa. Babka děkovala za doprovod a Grázl povídá: „Panímámo, byla byste tak hodná a koupila mi ve městě za dva krejcary ševcovské cvoky?“ „Ale to víte, že jo! Takovému slušnému

člověku cokoliv." Vzala si od něj peníze a vzdálila se. Obcházela celé náměstí, u každého stánku postála, někde něco koupila a už se z věže ozývá frejunku, konec jarmarku. Obchodníci a řemeslníci bez otálení balí a lidé se líně trousí pryč.

Babka spěchala, aby byla zavčas doma. Na kraji lesa zahlédla postavu svého známého. „Tak tady máte ty cvoky, mladý pane.“ „Mockrát vám, panímámo, za ně děkuju.“

A babka zase spustila tu svou meldovačku, která šla Grázlovi do jednoho ucha a vyběhla nenávratně druhým ven. Mezitím vysypal celý kornout cvočků na pařez a poctivě je vyrovnával špičkou vzhůru rovnoměrně po celém kruhu. Když byl hotov, popadl babku za ramena, vyzvedl ji a povídá do jejích vytřeštěných očí: „Tak ty budeš nadávat na Grázla? To tedy abys měla příště důvod!“ A posadil ji plnou vahou na pařez a držel, aby se nemohla zvednout. Bába řičela, až se ptactvo křídilo z korun stromů. Pustil ji, udělal poklonu se slovy: „Má úcta, dámo, loučí se s vámi Grázl!“ Načež zmizel ve tmě.

Babka s nářkem běžela a padala, tma netma, pařez nepařez, jáma nejáma. Z jarmarku přišla tentokrát nebývale pozdě a pro příště naději nechodila sama.

Z knihy místních pověstí Srdnatý věžník, kterou zpracoval V. Jindra – Dačice, MMGA, 1998.

O GRÁZLOVI

Lupič Grázl prý často přenocoval ve Slavonicích v hřbitovní kapli. Tam prý si také ukládal svou kořist. On ten Grázl byl mladý veselý člověk a jednou v hospodě se vsadil, že vezme ze

slavonického kostela pozlacený svícen. „Vsaďte se, že neprojdou bránu ani nepřelezu hradu, a přece se do kostela dostanu.“ Všichni se smáli, to že se tedy mohou směle vsadit! A vsadili dost velkou částku peněz.

A přece prohráli! Grázl se dostal do města podzemní chodbou, které do té doby nikdo nevěděl. Vedla prý od rakouských hranic až do slavonických sklepů. A milý lupič prý tehdy vzal nejen svícen v kostele, ale ještě v jednom sklepe ukradl spoustu vína.

Jindy zas přišel do Písečné na zábavu. Byl oblečený v mysliveckém a nikoho nenapadlo, že je mezi nimi lupič. Tancoval až do rána, při penězích byl, a tak se ještě dal muzikou vyprovázet. Když přišli k lesu, zaplatil muzikantům samými zlatými dukáty a zeptal se jich. „Jestlipak víte, komu jste hráli?“ Oni jen pokrčili rameny a on najednou vytrhl ze zadní kapsy pistoli a vykřikl: „Já jsem Grázl. Kdo by chtěl po mně jít, ať to jen zkusí!“ A zmizel v lese. Všichni zůstali, jako když je oparí, a to se ví, nikdo se za ním neodvážil.

Z knihy O stříbrné podkově, kterou sestavila E. Kilianová, Brno – Blok, 1986

O VYLOUPENÉ POKLADNĚ

V Českém Rudolci přišel kdysi do pivovaru štíhlý, panský oblečený mládenec a poručil si pivo. Dal se do řeči, vyptával se, co nového v kraji, a najednou povídá: „Jestlipak víte, že se ve Stálkově zdržuje lupič Grázl? Prý se chystá vyloupit panskou pokladnu.“

„Jestli je to pravda,“ povídá sládek, „měl by se v tom lese vyčíhat a polapit, a byl by od něho pokoj.“

Sotva mladík odešel, poslal sládek synka s tou zprávou na zámek k hraběti Radzumovskému.

„Grázl že je tady? To je moc dobře. Konečně ho chytíme a zavřeme do šatlavy!“

Hned zavolaal správce, ozbrojili služebníky a čeleď a obkličili celý les kol dokola, že by ani zajíc neutekl. Číhali potichu za každým stromem, za každým keřem, marně. V tu dobu přišel do zámecké kuchyně krásně oblečený šlechtic a žádal vybroušenou řeč o klíče od pokladny.

„Hrabě mě pověřil, abych mu z pokladny přinesl jakousi důležitou listinu,“ vysvětloval.

Nikoho nic zlého ani nenapadlo, klíčky mu důvěřivě předali.

Zanedlouho se vrátil hrabě s ozbrojenými muži z lesa s nepořízenou – lupiče se jim nepodařilo polapit. Zato ale našli v zámku – vyloupenou pokladnu.

Z knihy O stříbrné podkově, kterou sestavila E. Kilianová, Brno – Blok, 1986

Policejní kresba Jana Jiřího Grasela

Zdroj: O loupežníku Graselovi | GRASELOVY STEZKY

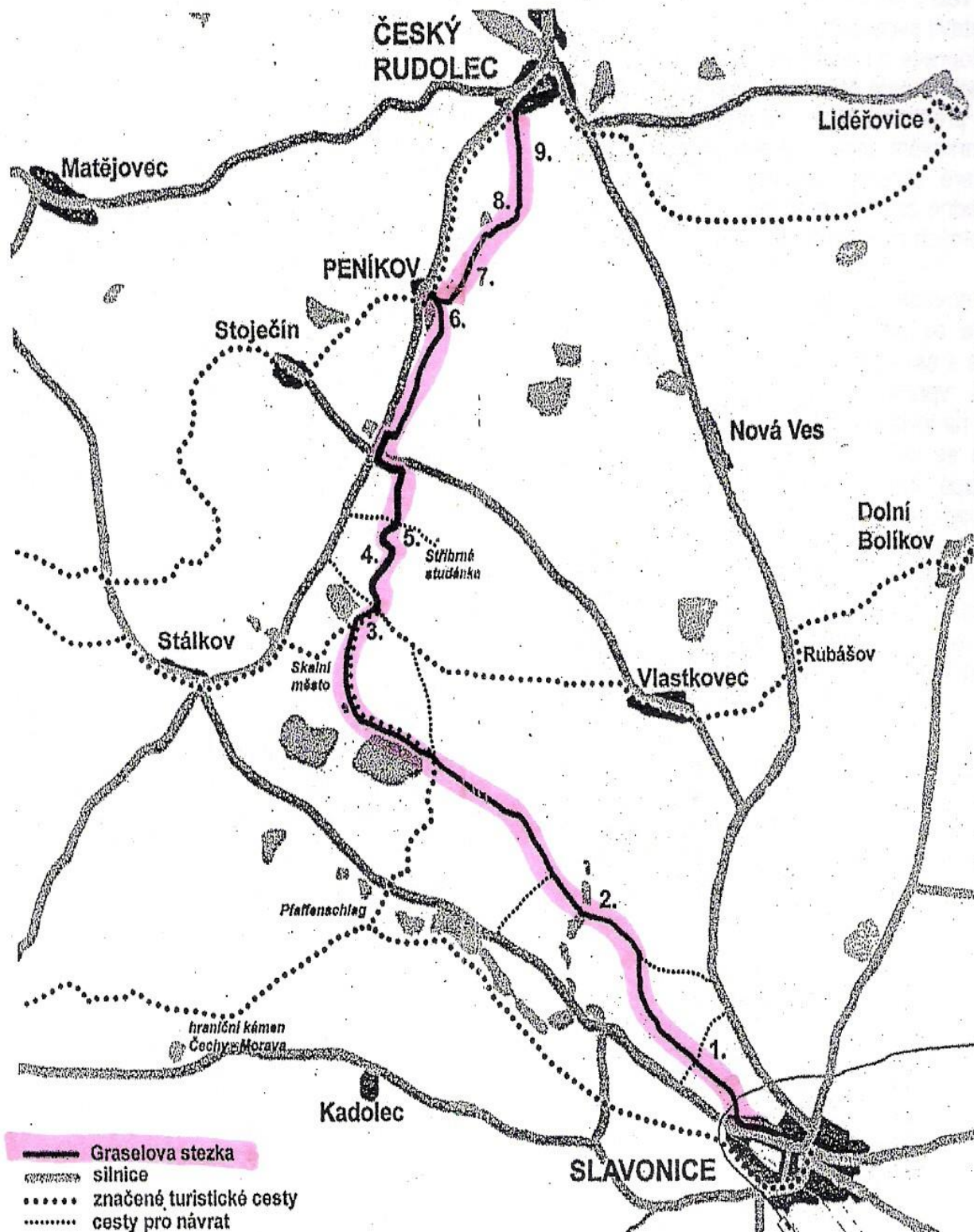
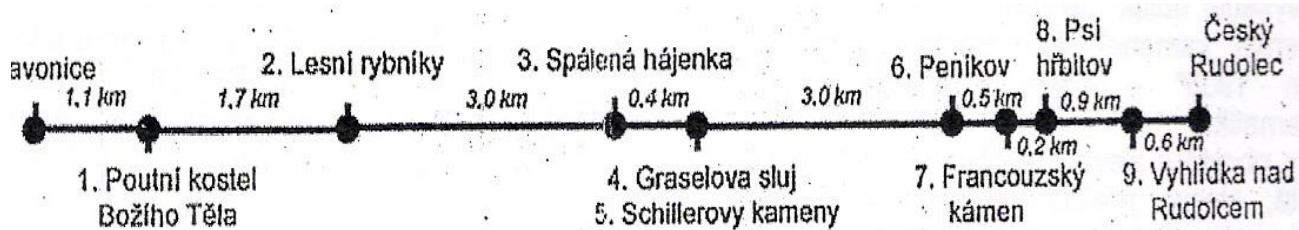
Graselova stezka

Činy Johanna Georga Grasela byly v severním Rakousku už během 19. století masově popularizovány. Lid žádal své hrdiny bojující proti vrchnosti a dobová média i vydavatelé brakové literatury toho rádi využívali. Vzniklo několik stezek, které se osobu lupiče Grasela snaží ke své propagaci využívat. Podlehli jste i vy touze podívat se na některou z »naučných« stezek, po kterých kdysi chodíval obávaný loupežník Jan Jiří Grasel? Můžete si vybrat hned z několika různých turistických okruhů, odlišných z hlediska náročnosti, terénu i celkového charakteru zpracování. Nutno říci, že přes problematické propagační označení jsou všechny uvedené stezky turisticky bezpečné.

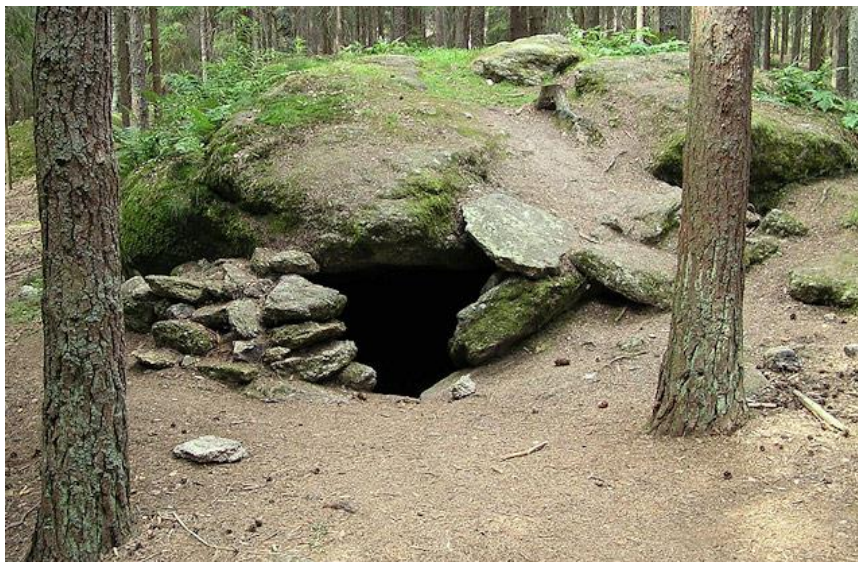
... My jsme projeli hned dvě tyto stezky a cestou jsme si o Graselovi vyprávěli.

Místní hluboké lesy byly pro loupežníky opravdu dobrým úkrytem.

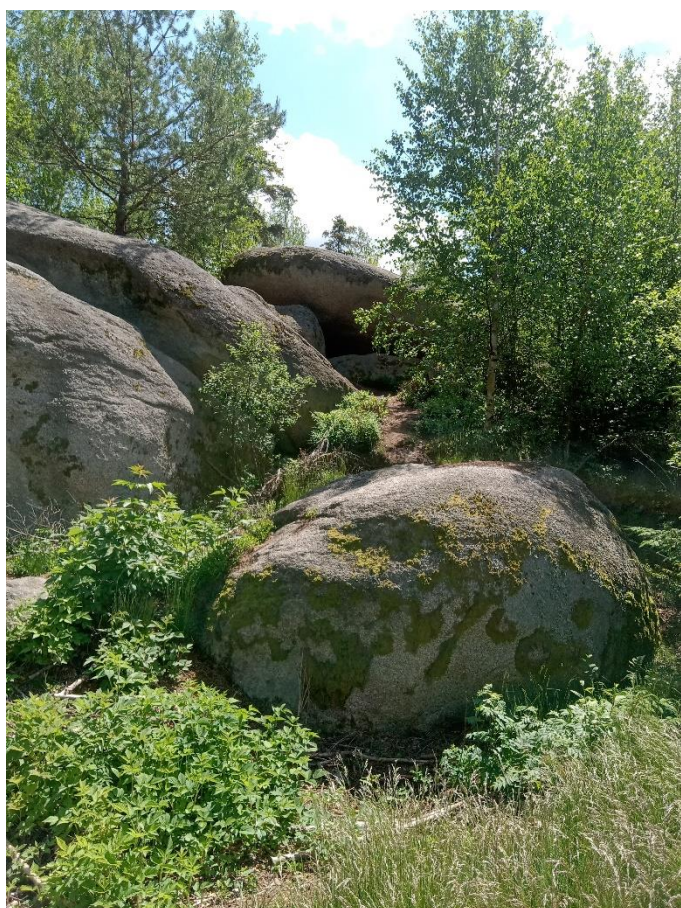
Jedna z našich tras vedla ze Stálkova přes Peníkov do Českého Rudolce. Každá stezka je značená žlutou značkou ...

Od rybníka Velký Troubný u Stálkova jsme po žluté značce dojeli na nejvyšší bod trasy, ke Graselově sluji.

*Pokračuje seskupení balvanů za jeskyní
– Schillerovy kameny.*

Dále vede stezka k vodní pile Peníkov.

Od pily vede zpět do lesa a dolů k potoku, kde je zastavení: Francouzský kámen.

Do mohutného žulového kamene je zde vytesáno francouzské vyznání hraběnky Elišky k zesnulému manželovi, který byl svého času majitelem českorudoleckého panství. V českém překladu na kameni stojí:

„ Tento prastarý a úctyhodný kámen není než střepinkou světa, kterého již více není. Tato travou porostlá lavice, ve stínu těchto stromů, na břehu tohoto potůčku, který šepotá v lůnu ticha, toť pomníčky manželovy něhy.

Zasvěceno oddechu jeho drahou Eliškou.

Dne 18. září roku 1810“

*Předposlední zastávkou je
Psí hřbitov, kde své čtyřnohé
lovecké přátele pohřbíval
majitel rudoleckého panství,
rytíř von Picchioni.*

Před novým rybníkem stezka uhýbá pod hráz a pokračuje po lávkách nad mokřinami. Dál sestoupí na louku, až k vyhlídce nad Českým Rudolcem.

... a tady už naše dnešní putování končí ...

Věříme, že jsme vám předali tip na hezký výlet.

Možná jste věděli. Možná jste nevěděli?